

E feltételezés bizonyítására a következő vizsgálatok történtek:

- a többnyelvűség szempontjából a világon szerte rendelkezésre álló, vezető adatbázisok értékelése a különféle szakterületeken, hogy kiválaszthatjuk közülük a terminológiai szempontból is hasznosíthatókat;
- az adatbázisok többnyelvű struktúrájára alapozva visszakeresési stratégiák ismertetése a különféle nyelvközi feladatok céljára, s három feladattípus megoldására kísérleti keresések bemutatása;
- összehasonlítóképpen ugyanezeknek a feladatoknak a megoldása az EU terminológiai adatbázisa (Eurodicautom) segítségével;
- az eredmények összevetése tartalmilag és a ráfordított költségek szempontjából is.

A többnyelvű feladatokat hivatásszerűen végzők az alábbi öt szituációban találhatják magukat:

- aktuális dokumentumok keresése a kiinduló és célnyelven azzal a szándékkal, hogy megismerkedjenek a témával és szakterminológiájával;
- szakkifejezések megkeresése a célnyelven;
- szavak és kifejezések keresése szövegösszefüggésben a célnyelven a hiteles használat megállapítása végett;
- a fordítások minőségének ellenőrzése;
- terminológiai feladatok ellátása (tezauruszok, szakszótárak stb. összeállítása).

Ebben a megközelítésben került sor a két nagy adatbázis-szolgáltatóközpont (European Space Agency – Information Retrieval Service, Scientific and Technical Information Network) értékelésére. Nem meglepő, hogy az angol nyelv dominanciája állapítható meg. Az adatbázisok csoportosítása aszerint történt, hogy a tételek csak angol nyelven készülnek-e (a más nyelvű anyagot angolul kivonatolják és indexelik), az angol címfordítás mellett a címeket eredeti nyelven is közlik-e, a címeket az eredeti nyelv mellett angolul és további nyelveken is közlik-e, a deskriptorok több mint egy nyelven készülnek-e (többnyelvű online tezauruszok), rövid referátumokat adnak-e több mint egy nyelven, alkalmazzák-e a CAS kémiai anyagok regisztrációs számát.

A megfelelő szakkifejezés megtalálására három kísérleti keresési stratégia szolgált:

- a nem angol (adott esetben német) szakkifejezés angol megfelelőjének megkeresésére;
- az angol szakkifejezés nem angol (adott esetben német) megfelelőjének megkeresésére;
- egy kevésbé ismert, nagyon speciális angol szakzsargon-kifejezés eddigi fordításainak feltalálására.

A keresési stratégia bemutatását és az eredmények ismertetését a költségek és a felhasznált idő adatai követik. A végkövetkeztetéseket következőképpen lehet összefoglalni.

Nehéz általában megítélni a bibliográfiai online adatbázisok terminológiai célokra való hasznosíthatóságát. Nagyon megbízhatóak a megtalált szakkifejezések (a kifejezés általában szövegkörnyezetben jelenik meg, és több dokumentumhoz is hozzá van rendelve). Különösen hasznos az online adatbázisokat igénybe venni, ha egy nehéz terminológiai problémát hagyományos eszközökkel nem lehet megoldani. Nagyobb terjedelmű fordítások és terminológiai feladatok esetén előnyös lehet segítségükkel szövegpéldákat gyűjteni a kiindulási és a célnyelvből. Sokat jelent, hogy lehetővé teszik a szakkifejezések szintaktikai és szemantikai megvizsgálását különféle szövegkörnyezetekben.

A lehetséges hátrányok közé kell sorolni, hogy használhatóságuk erősen függ a szakterülettől és a használt nyelvtől, időbe kerül a megfelelő adatbázisok kiválasztása (a többnyelvűség mértékét nem lehet mindig könnyen megállapítani), a keresőnyelv megtanulása a használó számára időrabló lehet, s a költségek erősen változnak az adatbázistól függően.

/LUTES, B.: Online-Datenbanken als Übersetzungshilfe? Multilinguale Terminologiesuche in bibliographischen Datenbanken. = nfd Information – Wissenschaft und Praxis, 49. köt. 1. sz. 1998. p. 11–24./

(Papp István)

Bonyodalmak a cseh és a szlovák könyvtári törvény létrejötte körül

A „bársonyos forradalom” utáni, még egységes Csehszlovákiában csakhamar olyan könyvtári törvényjavaslat készült, amely könyvtári-információs „nagykoalíciót” helyezett kilátásba. Ez a tervezet azonban nem jutott el még tárcaegyeztetésre sem, nemhogy a törvényhozás előkészítő fórumaira.

Amikor a csehek és a szlovákok állama nemzeti összetevőire hasadt, a cseh könyvtárosok és informatikusok egyesülete belátta: nincs esély még az imént említett „nagykoalíciós” elképzelésnél jóval szerényebb elképzelés törvénné érlelésére sem, minthogy a törvényhozás a kapitalizálódás stratégiai jelentőségű törvényeinek meghozásával van elfoglalva.

Míg érlelődött a felismerés, hogy a „jelentörténet” évei nem kedveznek a kulturális törvényhozásnak, a cseh könyvtárügy mély válságba került: főként a fenntartási és működési költségek hiánya miatt szűnt meg, illetve lehetetlenült el sok könyvtár. Ezért a cseh könyvtárosegyesület azt hitte, hogy a korábbi – az 53/1959. Zb. számú – törvény megújításával, az új körülményekhez való igazítással kellene és lehetne a könyvtárakat jogi védőernyő alá helyezni. Ám ez a kísérlet is kudarcba fulladt.

Végül 1997 augusztusában és szeptemberében a Cseh Kulturális Minisztérium lépett azzal, hogy közzétette az új könyvtári törvény általa készített irányelveit. A korántsem lelkesedve reagáló könyvtári közvélemény ellenére a minisztérium azt szeretné, ha 1998 szeptemberéig kész törvénytervezettel rendelkezne. A szakma részvételét azáltal kívánja biztosítani, hogy törvény-előkészítő grémiumot hívott életre az állami tudományos könyvtárak, a Központi Könyvtárügyi Tanács, a nemzeti könyvtár, a könyvtárosegyesület, a felsőoktatási könyvtárak és más könyvtártípusok képviselőiből.

Már a grémium első ülésén kiderült, hogy nincs egyetértés abban sem:

- mi legyen a törvény tárgya, az intézmények, a szolgáltatások vagy a könyvtári hálózat-e;
- mi az oka a régi törvény hatályon kívül helyezésének;
- mely standard és standard fölötti szolgáltatásokat szabályozzon a törvény.

Sok huzavonát követően annyit sikerült elérni, hogy konszenzus alakult ki a majdani törvény origóját – kiindulási pontját – illetően. Eszerint az Alapvető szabadságjogok okmányának az információkhoz való szabad hozzáférési joga látszik olyannak, amelyből ki lehet bontakoztatni egyfajta – rövid és proklamatív – könyvtári-tájékoztatási törvényt. Ehhez aztán különféle utasításokat és irányelveket lehetne csatlakoztatni pl. a könyvtárközi szolgáltatásokról, a könyvtári állományok nyilvánartásáról és ellenőrzéséről, a központi katalógusokról, a standard és a standard fölötti szolgáltatásokról, a regionális funkciókról.

A referált cikk szerzője így fejezi be mondandóját: „Sok-e ez, avagy kevés? Ez természetesen a nézetektől és a vitáktól függ. Bizonyos azonban, hogy semmiféle olyan törvény, amelyet manapság védeni és elfogadtatni lehet, nem garantál valamennyi könyvtár számára fennmaradást, elégséges finanszírozást és segítséget, nem nyújt védelmet a más szervezetté történő átalakítások ellen, és nem zárja ki az egyesítéseket. Hozzájárulhat viszont a keletkezett törvény érvényességével kapcsolatos bizonytalanságok felszámolásához, egyes szolgáltatások kodifikálásához és a mai áttekinthetlenségek rendbetételéhez.”

Majd meglátjuk, mi lesz ebből az új jogszabályozási nekibuzdulásból.

Az önállóvá vált Szlovákia új könyvtári törvénye is várat magára. Sőt: a vele kapcsolatos helyzet bonyolódik.

A szétválás után a szlovák könyvtárügyben „elvileg” az 53/1959. Zb. számú csehszlovák törvény maradt hatályban, ami nem gátolta meg a súlyos intézményi veszteségekkel járó fejleményeket. 1991-ben a szlovák kormány 591. sz. határozatával elfogadta az informatizációval kapcsolatos állami politikai alapelveket, amelyek – a kívánatos módon – könyvtári-információs rendszerben gondolkodnak.

Az új, immár „tisztán” szlovák könyvtári törvény előkészítő munkálatai az iménti alapelvek szellemében indultak el, s jutottak – sokféle egyeztetésen átmenve – olyan állapotba 1995 második felében és 1996 elején, hogy úgy látszott: a tervezetből hamarosan valóban törvény lesz.

Ez az akkor ígéretesnek látszó törvényszöveg megfelelt mind a szakma jogos igényeinek, valamint azoknak a követelményeknek, amelyek a szlovák könyvtárak-információs intézmények „Európa-konform” fejlődését-fejlesztését szolgálják.

De „mit tesz isten”, 1997 szeptemberében a kulturális tárca váratlanul egy vadonatúj változatot terjesztett a parlament törvény-előkészítő szakbizottsága elé. E változat, attól eltekintve, hogy preambuluma valótlanosságokat is tartalmaz, hogy ti. tárcaegyeztetést járt volna meg, a könyvtáros szakma egyetértett vele, olyan kontár munka, amely a „levegőben lóg”, minthogy megfelel a felügyelet, a fenntartás, a rendszerszerűség alapvető kérdéseinek kodifikálásáról.

A referált szerző azonban leginkább azon habododik fel, hogy a nemzeti könyvtári feladatok jó részét (a könyvtörténeti vonatkozások kivételével) elveszi a Matica Slovenská keretében működő Szlovák Nemzeti Könyvtártól, és átadja őket a pozsonyi Egyetemi Könyvtárnak mint a Szlovák Köztársaság központi állami könyvtárának. Ez ellentmond a hagyománynak, a Matica slovenská-ra vonatkozó törvény szellemének és betűjének, valamint az egyértelmű szabályozás kívánalmának.

„Okosabb lenne – mondja a végkövetkeztetés, ha ... olyan teljesen új törvénytervezetet készítenénk, amellyel azonosulni tud a könyvtáros közvélemény, amelyet a magáénak fogad el és respekálni fog.”

/KOUBOVÁ, B.: Několik poznámek k novému knihovnickému zákonu. = Čtenář, 50. köt. 2. sz. 1998. p. 34–35.

HOGH, H.: Je návrh zákona o knižniciach krokom v pred? = Knižnice a Informácie, 30. köt. 4. sz. 1998. p. 159–164./

(Futala Tibor)